

Identifying Policies Effective in Reducing the Government-nation Gap with a System Dynamics Approach

Reza Ziari,* Zahra Moghimi,** Vahid Hajiloo*** and Mohammad Shahabinejad****

Research Article	Receive Date: 2024.03.21	Accept Date: 2024.08.21	Online Publication Date: 2024.08.27	Page: 5-31
------------------	-----------------------------	----------------------------	--	------------

Research on the causes and contexts of the emergence of the government-nation gap helps authorities identify various policies that lead to reducing the gap based on scientific findings and effectively offer policies. Therefore, the present research, to examine appropriate policies with a mixed approach, descriptive-causal in nature and fundamental in purpose, has addressed this topic. After extracting factors from theoretical foundations, in two stages and using convenience sampling, the opinions of 15 academic experts were utilized. Then, to achieve the system dynamics of the research topic, first, through in-depth interviews, key variables were identified, and based on their behavioral patterns over time, a causal model was designed. In the next stage, after designing the flow model, a questionnaire was used to reach expert consensus on model parameters in the form of the Delphi technique. Finally, the policies under examination were simulated in various scenarios using Vensim software. The structural validity of the model was confirmed according to experts' opinions, and its behavioral validity was examined and confirmed through model adequacy tests, stability, parameter estimation, and extreme conditions. The results showed that the "improving quality of life and social welfare" scenario reduces the government-nation gap by 53 percent, followed by "reducing organized corruption" causing a 33 percent reduction in the gap. Accordingly, the first step in reducing the gap between government and nation is enhancing citizens' quality of life and increasing public satisfaction levels.

Keywords: *Government-Nation Gap; Policymaking; Social Welfare; Scenario Writing; System Dynamics*

* Assistant Professor, Department of Accounting, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran; Email: reza.ziari@semnan.iau.ir

** Assistant Professor, Department of Public Administration, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran (Corresponding Author); Email: zahra.moghimi@semnan.iau.ir

*** Assistant Professor, Department of Business Management, Academic Center for Education, Culture and Research, Urmia, Iran; Email: hajilo@acecr.ac.ir

**** PhD in Public Administration, Kerman Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran; Email: shahabinejad@iauk.ac.ir

Majlis and Rahbord, Volume 32, No. 124, Winter 2026

How to cite this article: Ziari, R., Z. Moghimi, V. Hajiloo and M. Shahabinejad (2026). "Identifying Policies Effective in Reducing the Government-nation Gap with a System Dynamics Approach", *Majlis and Rahbord*, 32(124), p. 5-31.

doi: 10.22034/mr.2024.16662.5770

شناسایی خط‌مشی‌های مؤثر بر کاهش شکاف دولت -

ملت با رویکرد پویایی سیستم‌ها

رضا زیاری،* زهرا مقیمی،** وحید حاجیلو*** و محمد شهابی نژاد****

نوع مقاله: پژوهشی	تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۰۲	تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۳۱	تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۶/۰۶	شماره صفحه: ۳۱-۵
-------------------	--------------------------	-------------------------	--------------------------	------------------

پژوهش پیرامون علل و زمینه‌های بروز شکاف دولت-ملت به متولیان امر کمک می‌کند براساس یافته‌های علمی، سیاست‌های مختلفی را که به کاهش شکاف منجر می‌شود شناسایی و به‌نحو مؤثری سیاست‌گذاری کنند. لذا پژوهش حاضر جهت بررسی خط‌مشی‌های مناسب، با رویکردی آمیخته، از نظر ماهیت توصیفی-علی و از نظر هدف بنیادی، به این موضوع پرداخته است. از این‌رو پس از استخراج مبانی نظری، در دو مرحله و به روش نمونه‌گیری در دسترس، از نظر ۱۵ نفر خبرگان دانشگاهی بهره گرفته شد. سپس برای دستیابی به سیستم داینامیک موضوع تحقیق، ابتدا با انجام مصاحبه‌های عمیق، متغیرهای کلیدی شناسایی و با اتکا به الگوهای رفتاری آنها در طول زمان، مدل علی طراحی شد. در مرحله بعد و پس از طراحی مدل جریان، از پرسشنامه برای دستیابی به اجماع خبرگان در مورد پارامترهای مدل و در قالب روش دلفی استفاده شد. در نهایت خط‌مشی‌های مورد بررسی در قالب سناریوهای مختلف مبنای شبیه‌سازی از طریق نرم‌افزار ونسیم قرار گرفت. روایی ساختاری مدل طبق نظر خبرگان و روایی رفتاری آن با آزمون‌های کفایت مدل، پایداری، تخمین پارامترها و حد نهایی مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. نتایج نشان داد سناریوی «بهبود کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی» شکاف دولت-ملت را به میزان ۵۳ درصد کاهش می‌دهد و پس از آن «کاهش فساد سازمان‌یافته» باعث کاهش ۳۳ درصدی شکاف خواهد شد. بر این اساس، نخستین گام در کاهش شکاف بین دولت و ملت، ارتقای کیفیت زندگی شهروندان و افزایش سطح رضایتمندی عمومی است.

کلیدواژه‌ها: شکاف دولت-ملت؛ خط‌مشی‌گذاری؛ رفاه اجتماعی؛ سناریونویسی؛ پویایی سیستم‌ها

* استادیار گروه حسابداری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران؛ Email: reza.ziari@semnan.iau.ir

** استادیار گروه مدیریت دولتی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران (نویسنده مسئول)؛

Email: zahra.moghimi@semnan.iau.ir

*** استادیار گروه مدیریت کسب‌وکار، جهاد دانشگاهی، ارومیه، ایران؛ Email: hajilo@acecr.ac.ir

**** دکتری مدیریت دولتی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران؛ Email: shahabinejad@iauk.ac.ir

فصلنامه مجلس و راهبرد، سال سی و دوم، شماره یکصد و بیست و چهارم، زمستان ۱۴۰۴

روش استناد به این مقاله: زیاری، رضا، زهرا مقیمی، وحید حاجیلو و محمد شهابی نژاد (۱۴۰۴). «شناسایی خط‌مشی‌های مؤثر بر کاهش شکاف دولت-ملت با رویکرد پویایی سیستم‌ها». فصلنامه مجلس و راهبرد، ۳۲(۱۲۴)، ص ۳۱-۵.

doi:10.22034/mr.2024.16662.5770

مقدمه

مفهوم شکاف، دامنه و کاربرد گسترده‌ای دارد و با ابعاد مختلفی نظیر اجتماعی، سیاسی و نگرشی مورد تحلیل قرار می‌گیرد. در معنای عام، هر نوع تقسیم‌بندی به اثبات و عمیق گروه‌ها براساس برخی تضادها را شکاف می‌گویند. این مفهوم دربرگیرنده تقابل بر سر منافع و منابع است و تحت تأثیر میزان توسعه‌یافتگی جوامع، به‌صورت نهادینه یا خشن و پیکارجویانه نمود پیدا می‌کند. یکی از انواع شکاف‌های اجتماعی-سیاسی، شکاف دولت-ملت است که در فرایند توسعه جوامع بسیار حائز اهمیت است و دستیابی به توسعه پایدار به ایجاد پیوند قوی بین دولت و مردم و از بین رفتن تضاد و تعارض بین آنها منوط است. درواقع تداوم موجودیت یک ملت و فراگرد ملت‌سازی جز با همگرایی و انسجام گسترده میان دولت و جامعه، و توسعه و بسط هویت مشترک میسر نمی‌شود. این در حالی است که با وجود آنکه فرایند دولت-ملت‌سازی به روندی رایج و نهادینه شده در آغاز قرن بیست‌ویکم تبدیل شده، ایران مانند بسیاری از کشورهای درحال توسعه، تجربه موفقی نداشته است. اگرچه ایران در مقایسه با بسیاری از کشورهای درحال توسعه (و حتی کشورهای توسعه‌یافته)؛ مدت‌ها پیش، شاهد شکل‌گیری فرایند دولت-ملت‌سازی بوده است اما این امر به‌دلیل موقعیت برتر عوامل تضعیف‌کننده رابطه بین دولت و ملت نسبت به عوامل تقویت‌کننده آن است. ساختار سنتی اقتصاد و عدم نیروهای اقتصادی توسعه‌گرا، چالش جدی بین سنت و مدرنیسم، تفاوت‌های نژادی، زبانی و مذهبی، مداخلات خارجی در قالب شکل‌گیری نیروهای سیاسی وابسته به خارج، نابرابری‌های اجتماعی و منطقه‌ای ازجمله عوامل تضعیف‌کننده روابط دولت و ملت در ایران به‌شمار می‌آید که برخی ساختاری و برخی تحمیلی است (سلطانی، ۱۳۹۱).

در سال‌های اخیر به دلایل مختلف چون بحران‌های اقتصادی، سوءمدیریت (فروتنی و همکاران، ۱۴۰۲)، کاهش تاب‌آوری و افزایش معضلات اجتماعی، سطح اعتماد و انسجام ملی دچار کاهش شده و رابطه مردم و دولت را بیش‌ازپیش با چالش روبه‌رو ساخته است. ازسوی دیگر، گروه‌های درون جامعه بنا به اهداف، ماهیت و کارکرد

خود می‌توانند انواع مختلفی به خود گیرند مانند گروه‌های ذی‌نفع، احزاب سیاسی، اتحادیه‌های کارگری، اصناف، سمن‌ها، انجمن‌های علمی و فرهنگی، بنگاه‌های خیریه، محافل مذهبی و هنری و غیره. این امر، تأمین منافع تمامی ذی‌نفعان و جلب نظر و مشارکت آحاد جامعه را برای دولت‌ها دشوار می‌سازد؛ لذا هرگونه کاستی و عدم توازن در رابطه بین دو موجودیت ملت و دولت که مانع برقراری تعاملات و ارتباطات مؤثر بین آنها شود به شکاف دولت-ملت دامن می‌زند. در سال‌های اخیر، رویکردهای تک‌بعدی به مسائلی که ارضاکننده نیازهای اجتماعی جامعه بوده و نیز کوچک شمردن امور اجتماعی نسبت به سایر امور (اقتصادی، سیاسی و ...)، حوزه اجتماعی را با چالش‌های جدی روبه‌رو کرده است؛ وضعیتی که نه‌تنها این حوزه، بلکه به‌دلیل وابستگی حوزه‌های مختلف، بقیه عرصه‌ها را نیز دچار بحران کرده است. بسیاری از تشکلهای و نهادهای اجتماعی مانند شوراهای اسلامی، سازمان‌های مردم‌نهاد، تعاونی‌ها و ... که می‌تواند بسیاری از مشکلات کشور را گره‌گشایی کند، به کج‌کاری‌های متعدد دچار شده و در غیاب رویکردهای اجتماعی، بسیاری از ظرفیت‌های بالقوه‌شان در پر کردن فاصله مردم و حاکمیت، ایجاد پویایی و نشاط در جامعه، و افزایش رضایتمندی عمومی و ... بلااستفاده مانده است (ضرغام افشار، شیخی و قیدرلو، ۱۴۰۲).

براساس نتایج پیمایش ملی سلامت اجتماعی در سال ۱۳۹۷، اغلب پاسخ‌دهندگان نگاه بدبینانه‌ای به آینده کشور داشته‌اند. درواقع از اواخر دهه ۱۳۸۰ تا سال ۱۳۹۹ که آخرین پیمایش ملی انجام گرفته است، اعتماد ملت به توانمندی دولت‌ها برای حل مسائل، در بین پاسخ‌دهندگان کم‌رنگ‌تر شده است. این ناامیدی نه‌فقط نسبت به نظام سیاسی بلکه نسبت به سایر گونه‌های اقتدار مانند دانشگاهیان، نخبگان و ... نیز ایجاد شده است. بر این اساس انجام مطالعاتی پیرامون بررسی علل گسست دولت و ملت و ارائه راهکارهایی به‌منظور بهبود و تحکیم تعاملات فی‌مابین حائز اهمیت بسیار است. لذا هدف این مطالعه، پژوهش پیرامون علل و زمینه‌های بروز شکاف دولت-ملت، به‌منظور بررسی سیاست‌های مختلفی است که به کاهش آن منجر می‌شود؛ تا متولیان امر بتوانند براساس یافته‌های علمی و مستدل، راهکارها و خط‌مشی‌های اثربخش را

شناسایی کرده و به‌نحو مؤثرتری سیاست‌گذاری کنند. واضح است ترمیم شکاف بین دولت و مردم تضمین‌کننده ثبات سیاسی کشور و تسریع و تسهیل حرکت جامعه به سمت توسعه پایدار است. بر این اساس این تحقیق در پی خط‌مشی‌گذاری سناریو مبناست و سؤال اصلی آن است که با بررسی سناریوهای مختلف، خط‌مشی‌های مؤثر بر کاهش شکاف دولت-ملت کدامند؟

۱. مبانی نظری

ملت-دولت یا ملت-کشور شکل خاصی از دولت‌سازی است که مشروعیت خود را از اعمال حاکمیت به نام یک ملت در واحد سرزمینی دارای حاکمیت کسب می‌کند. وبر^۱، ملت-کشور مدرن را «ساختار سیاسی دارای حق انحصاری اعمال اقتدار مشروع در سرزمینی مشخص» تعریف کرده است. ملت-کشور پدیده‌ای مدرن است که عقلانی شدن ساختارهای گوناگون اداری، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، آن را از ساختارهای سیاسی پیشین مانند امپراتوری‌ها و حکومت‌های قبیله‌ای متمایز می‌کند. البته ایجاد دولت-ملت‌ها معضلات بسیاری نیز ایجاد کرده است. آرمان نهایی ملی‌گرایان، تطابق کامل مرزهای کشورشان با مناطقی است که ملتشان در آن ساکن هستند؛ ولی اغلب این اتفاق نمی‌افتد و هم‌پوشانی مرزهای سیاسی با مرزهای فرهنگی تا یک حدی است. سیاست‌های ملی‌گرایانه دولت-ملت‌ها باعث جنگ‌ها و درگیری‌های بسیاری شده است. یک پژوهش در سال ۲۰۰۶ نشان داد اغلب جنگ‌های دوران مدرن به سه شکل مرتبط با دولت-ملت است: گاهی یک ملت خواستار استقلال و ایجاد دولت خود است (مثلاً استقلال الجزایر)، گاهی در کشوری چند ملت وجود دارد که اقلیت خواهان ایجاد دولت-ملت مختص به خود می‌شوند (مانند فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی) و گاه دو کشور همسایه با هم می‌جنگند چون یکی از این دو می‌خواهد بخشی از کشور دیگر را تسخیر کند که زبان و نژادی مشابه خود دارد (مانند تصرف کریمه توسط روسیه) (Feinstein, 2024).

---

1. Weber

منظور از شکاف بین دولت و ملت به‌عنوان مسئله مهم اجتماعی در سطح کلان، مشکل در تنظیم رابطه سیاسی بین دولت و افراد و گروه‌های اجتماعی یا همان شهروندان یک ملت است. از این‌رو با توجه به رابطه بین دو خرده نظام اجتماعی (جامعه) و سیاسی (دولت) می‌توان اختلال رابطه‌ای بین این دو را به‌مثابه شکاف تلقی کرد که اگر این رابطه به‌نحوی تنظیم شود که نظام سیاسی حاکم و قوانین به‌کار گرفته شده آن برای توزیع قدرت متمرکز و متراکم دارای مشروعیت باشد و بازیگران صحنه قدرت نیز به‌صورتی شفاف و قاعده‌مند عمل کنند، اعتماد عمومی جلب شده و بین این دو، رابطه‌ای پویا برقرار خواهد شد. در غیر این صورت، هریک از این ابعاد دچار اختلال شده و نتیجه نهایی چنین اختلالی خود می‌تواند در مراحل بعد بر شدت اختلالات بیافزاید که در نهایت شکاف بین دولت و جامعه است (قوام و مالمیر، ۱۳۹۳).

در فرایند دولت-ملت‌سازی، کل جامعه سیاسی تلاش می‌کند با انباشت قدرت و توسعه ظرفیت نهادی، خودمختاری، حاکمیت و استقلال خود را کسب، حفظ و ارتقا دهد. هدف از این فرایند، نزدیک‌سازی مردم درون یک حکومت است تا از نظر سیاسی در بلندمدت پایدار و قابل‌دوام بماند (شیخ‌سرایبی و یارخی جوشقانی، ۱۴۰۲). به‌نحوی که نهایتاً در نگاه بین‌المللی از بیرون به دولت‌ها، دولت و ملت ساختی درهم‌تنیده و تجزیه‌ناپذیر به تصویر درآید؛ یعنی ملت، دولت را از خود و مال خود بداند (فرهودی مقدم و قوام، ۱۳۹۹). این پیوند مستلزم برخورداری دولت از مشروعیت سیاسی در نزد ملت است. مطابق نظر اوانز^۱ (۱۹۹۵) آنچه برای تعامل اثربخش بین حکومت و مردم مطلوب است، ترکیب متقارن از سطح اقتدار و قدرت حکومت و جایگاه و وضعیت جامعه است (Lange and Reuschmeyer, 2005). در این خصوص، نظریه میگ دال^۲ (۱۹۸۸) با عنوان «حکومت ضعیف و جامعه قوی» را می‌توان یکی از نظریه‌های مطرح دانست که بین حکومت و جامعه، هویت مجزایی قائل نیست و ارتباط میان آنها را براساس سلطه یکی بر دیگری بیان نمی‌کند، بلکه

1. Evans

2. Migdal

اعتقاد دارد که هر دو آنها بر یکدیگر تأثیرگذارند. میگ دال معتقد است که حکومت قدرتمند از توانایی زیادی برای رسیدن به اهداف خود، از جمله نفوذ در جامعه، تنظیم روابط اجتماعی و بهره‌برداری از منابع و تخصیص یا استفاده آنها برخوردار است. در مقابل آن، حکومت ضعیف قرار دارد که در ایفای نقش خود، توانایی سازمانی و نهادینه کردن آنها، دچار ضعف است (Migdal, 1988). می‌توان گفت ملت-دولت نوع خاصی از دولت ویژه جهان مدرن است که در آن، جمعیت کشور شهروند محسوب می‌شود. دورکیم معتقد است حکومت‌های مدرن نتیجه رشد جامعه و پیچیده شدن آن با افزایش تقسیم کار است. پارسونز نیز شکل‌گیری حکومت را براساس یک نظام قانونی می‌داند که مبتنی بر پارلمان و اصالت مردم در غالب شهروندی قرار دارد. بر مبنای این دو اصل رابطه حکومت و مردم مبتنی بر رویکردی دمکراتیک شکل می‌گیرد (بدیع و بیرنوم، ۱۳۷۹). برخی صاحب‌نظران به سازوکارهای حل شکاف که ریشه در برقراری روابط بین دولت و جامعه دارد پرداخته و در این مورد به نقش عامل اقتصادی و بسط ارزش‌های دمکراتیک اشاره کرده‌اند (قوام و مالمیر، ۱۳۹۳).

جسوپ^۱ (۲۰۱۰) در حوزه نظریه‌پردازی حکومت و نوع رابطه آن با مردم، دو دسته عمده را نام برده است که عبارتند از: رویکردهای جامعه‌محور و حکومت‌محور. در رویکردهای جامعه‌محور می‌توان از مارکسیست‌ها، تکثرگرایان و کارکردگرایان ساختاری نام برد. نظریه‌های جامعه‌محور که بیشتر بین جامعه‌شناسان و اقتصاددانان دیده می‌شود، به نقش عامل‌های اجتماعی نظیر نهادها و سازمان‌های اجتماعی در سطح بالا و گروه‌های کوچک و خانواده و شهروندان در سطح پایین تأکید دارد. از سوی دیگر در رویکردهای حکومت‌محور، نظریه‌های اندیشمندانی همچون ماکیاوول، دوتوکویل، وبر و هینتز را می‌توان جای داد. مفروضات این رویکرد بر نهادگرایی کلاسیک مبتنی بوده و به در نظر گرفتن سطوح سلسله‌مراتب (نخبگان یا رهبران سیاسی) اعتقاد دارد (Jessop, 20010). سلرز^۲ (۲۰۱۱) نیز در قالب الگویی چهارگانه،

1. Jessop

2. Sellers

به دسته‌بندی رویکردهای حکومت و مردم اقدام کرده است. این مطالعات شامل دو رویکرد بالا به پایین و پایین به بالاست. در رویکرد بالا به پایین، به نقش نیروها و کنشگران سطح بالای حکومت و جامعه توجه می‌شود و در رویکرد پایین به بالا، نقش نخبگان و کنشگران در کانون توجه قرار دارد. همچنین می‌توان رابطه میان حکومت و مردم را در سه حوزه ارزش‌های فرهنگی، ساختارها و رفتارها بررسی و تحلیل کرد (کاظمی، ۱۳۸۲). اگر رابطه حکومت-مردم را از منظر جایگاه و تأثیرگذاری مردم بر سیاست‌ها و اعمال حاکمیت توجه کرد، می‌توان طیفی را در نظر گرفت و در یک سو حکومت‌های خودکامه با کمترین تأثیر مردم و در سوی دیگر حکومت حداقلی و تأثیر حداکثری مردم را قرار داد.

صاحب‌نظران در مباحث خود پیرامون فراگرد ملت‌سازی در جوامع مختلف، ابعاد چندگانه‌ای را در تحکیم روابط بین مردم و دولت مورد توجه قرار داده‌اند. به‌عنوان مثال «دویچ» بر نقش روابط اجتماعی و انسجام ملی در شکل‌دهی یک ملت؛ «بندیکس» بر بسط حقوق شهروندی و مشارکت شهروندی و «کونور»^۱ ضمن ریشه‌های قومی ملت‌ها، بر نقش مؤثر گروه‌های قومی در فراگرد ملت‌سازی نیز تأکید دارند (طاهری عطار، سعدآبادی و پورعزت، ۱۳۹۲). در واقع برای تحکیم رابطه دولت و ملت، باید به اقوام، نژادها و دیگر گروه‌ها، به‌مثابه سازه‌های ایجادکننده اتحادی کلان، رسمیت بخشیده شود و به خط‌مشی‌های چند فرهنگی مشروعیت داد که تضمین‌کننده حقوق فرهنگی، ارزشی و هنجاری اقلیت‌هاست. البته عدم ارزش‌ها، باورها و زبان مشترک و اصرار هریک از اقوام درون ملت برای حفظ زبان مادری و اجرای سنن باستانی خود، موجب بروز نوعی ناهمسان و تضعیف هویت مشترک و انسجام ملی می‌شود و حتی ممکن است به بحران مشروعیت تبدیل شود؛ اما به‌هر حال نمی‌توان به‌صورت دستوری به ایجاد هماهنگی بین اقوام مختلف پرداخت و این امر باید داوطلبانه و مشارکت‌جویانه با خود مردم محقق شود، به‌گونه‌ای که ملتی با هویت مشترک و متعهد به هویت خود، به‌وجود آید (پورعزت، طاهری عطار و سعدآبادی، ۱۳۹۱).

۲. پیشینه پژوهش

با توجه به اهمیت موضوع پژوهش، تحقیقات داخلی و خارجی مختلفی از زوایای دید متفاوت در این خصوص انجام شده است که برخی از آنها در جدول ۱ به اختصار مورد بررسی قرار گرفته است. اغلب پژوهش‌ها مسئله شکاف دولت ملت را به یکی از دو سطح دولت و ملت تقلیل داده و اگر تلفیقی هم انجام گرفته، سازوکارها و روابط علی-ترکیبی بین آنها کم‌رنگ بوده است. این در حالی است که هرگونه پژوهشی درباره رابطه دولت و ملت، باید آنها را نه به‌عنوان موجودیتی مجزا از هم بلکه به‌صورت یک شبکه درهم‌تنیده شده در نظر گیرد.

جدول ۱. خلاصه پیشینه پژوهش

پژوهشگران	عنوان تحقیق	نتایج تحقیق
متقی و همکاران (۱۴۰۲)	چالش‌های دولت-ملت در عصر انقلاب صنعتی چهارم	با توسعه «اقتصاد دیجیتال»، «اینترنت دوبعدی و سه‌بعدی» و «حکومت هوشمند»، شکل امروزی شاخصه‌های پذیرفته شده دولت-ملت، به‌خصوص از منظر وجهه فیزیکی آنها، توجیه‌پذیری خود را از دست داده و عرصه را برای تحقق «دولت‌های سایبری» مبتنی بر «جهان مختلط» (فیزیکی-سایبری)، با طبقه ذی‌نفوذ متناسب با آن، فراخ می‌سازد.
شیخ سرابی و یارخی جوشقانی (۱۴۰۲)	ریشه‌های تکوین بازار و دولت مدرن در ایران	پروژه دولت‌سازی در ایران دوران رضاشاه با انگیزه دفاع در مقابل قدرت‌های خارجی شروع شد. با تأسیس دولت تحت تأثیر عامل جنگ و نه الزام داخلی صنعتی شدن، اقتصاد از دولت جدا نشد تا بتوان رابطه این دو را با یکدیگر سنجید بلکه دولت با کنترل اقتصاد، خود به محلقه نظام بازار جهانی تبدیل شد.
بخشی، مزدخواه و یوسفی (۱۴۰۰)	فرایند دولت-ملت‌سازی و نقش آن در شکل‌گیری بحران لبنان	تحمیل الگوی اروپایی دولت ملت‌سازی بدون توجه به نبود زیرساخت‌های لازم در کشورهای خاورمیانه، سبب شده تا نه تنها این الگو به موفقیت نرسد، بلکه بحران‌های موجود شدت یابد و دولت‌های ضعیف ایفا شود. بوروکراسی ناکارآمد کشورهای خاورمیانه، تفاهم نداشتن اعضای بدنه قدرت و ناتوانی شهروندان در تعریف هویت ملی باعث افزایش روزافزون شکاف دولت-ملت شده است.
عرب‌پور و مهدی‌زاده (۱۳۹۹)	فرا تحلیل مطالعات نظم و انسجام اجتماعی در ایران	فقدان تعریف واحد و مورد توافق بین محققان به تعاریف چندگانه براساس جهت‌گیری فرد محقق و ایدئولوژی وی منجر شده است. از سوی دیگر، ماهیت چندبعدی و چند سطحی انسجام به سطوح تحلیل متفاوت از موضوع و گاهی تقلیل‌گرایی محققان منجر شده است.
بستانی (۱۴۰۰)	دولت - ملت در ایران؛ نگرشی سیاسی-فلسفی	هر نظریه سیاسی لاجرم باید درون یک دولت-ملت مطرح شود. اما این دولت-ملت نباید بر عناصری واقعی یا به تعبیر فیلسوفان بر گذشته، بنا شود بلکه باید مبنای نظری آن تصور و تخیل جمعی شهروندان و ایجاد توازن میان گذشته و آینده ملت باشد. در این میان افکار و عقاید که هویت ملی را تضعیف یا نفی می‌کنند خواسته یا ناخواسته به منافع عمومی و مصالح جمعی شهروندان ضربه می‌زند.
فرهودی مقدم و قوام (۱۳۹۹)	دولت-ملت‌سازی ایترو، ریشه بحران‌های خاورمیانه	دولت ملت‌سازی یا ملت دولت‌سازی دو مفهوم با یک معنا اما در چارچوب دو فرایند هستند.
رهنورد و همکاران (۱۳۹۸)	چارچوب رابطه حکومت و مردم در ایران: رویکرد نهادی	یافته‌ها نشان داد که تفکر ایدئولوژیک دولتمردان، اعتدال‌گرایی (تساهل و تسامح)، التزام به قانون اساسی و تفکر حاکمیتی حکمرانان، از عوامل مؤثر بر رابطه حکومت و مردم هستند. در ضمن نوع رابطه حکومت و مردم می‌تواند پیامدهایی مانند اعتماد عمومی، رضایت عمومی، مشروعیت و شکاف اجتماعی را به دنبال داشته باشد.

پژوهشگران	عنوان تحقیق	نتایج تحقیق
قاراخانی (۱۳۹۴)	سیاست اجتماعی در ایران، شکاف دولت-ملت	در شرایطی که دولت وظیفه تأمین خدمات اجتماعی و رفاهی برای تحقق شهروندی اجتماعی را دارد، با وجود یک سیاست اجتماعی که رها شده، روزمره و دچار عدم توازن است، کارایی نظام سیاسی در وظایف حکمرانی‌اش مخدوش شده و به‌طور بالقوه چالشی برای مشروعیت نظام سیاسی خواهد بود. وضعیتی که با کاهش تأمین خدمات اجتماعی، به تعمیق شکاف میان دولت و ملت انجامیده و فرایند دولت-ملت‌سازی را در ایران با تأخیر و دشواری روبه‌رو کرده است.
طاهری عطار، سعدآبادی و پورعزت (۱۳۹۲)	ملت‌سازی در اندیشه و اخلاق حکمرانی امام خمینی (ره)	وجود رهبر از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهنده هر ملت به‌شمار می‌رود.
سلطانی (۱۳۹۱)	نفت و فرایند دولت-ملت‌سازی در ایران	در کشورهای درحال توسعه و توسعه‌نیافته فرایند دولت-ملت‌سازی به‌دلیل ضعف عوامل اقتصادی و سوءمدیریت در کنار عوامل سیاسی و اجتماعی دیگر، فرایندی تکامل‌یافته نیست.
بوت رایت و بایل ^۱ (۲۰۲۳)	بررسی اکانت‌های توئیتر اوکراین و کیف در راستای دیپلماسی عمومی و ملت‌سازی در زمان تهاجم روسیه	در تهاجم روسیه به اوکراین به‌موازات جنگ رودررو در شهرهایی مانند کیف، خارکف و ماریوپل، نبرد دیگری در حوزه توئیتر شکل گرفت. حساب‌های رسمی توئیتر اوکراین و کیف از پلتفرم‌های آنلاین خود برای پیروزی در جنگ افکار عمومی با پخش صحنه‌های دلخراش جنگ به‌عنوان نوعی دیپلماسی عمومی دیجیتال و جلب افکار عمومی داخلی از طریق استراتژی‌های ملت‌سازی و تقویت هویت ملی در میان شهروندان استفاده کردند. نتایج این تحقیق نشان داد محققان باید روش‌های تلافی رسانه‌های اجتماعی، ملت‌سازی و دیپلماسی عمومی را در رویدادهای بحرانی مورد توجه قرار داده و تحلیل کنند.
کاستنر و ماتیز ^۲ (۲۰۲۳)	اهمیت همبستگی در حرکت سیستم‌های اجتماعی به‌سمت پایداری	بین همبستگی و رفتارهای طرفدار محیط زیست و باورهای کارآمدی جمعی رابطه مثبت معناداری وجود دارد. توسل به ارزش‌های همبستگی ملی، مسیری برای ایجاد انگیزه در حفاظت از اقلیم است و حرکت به‌سمت جامعه‌ای پایدار را تسهیل می‌کند.
ون در وبر ^۳ (۲۰۲۱)	چه چیزی فراتر از ملت است؟	دین باید ملی شود و بخشی از هویت ملی با بسیج سیاسی غالباً می‌توان ترکیبی از قومیت و مذهب را پیدا کرد و می‌توان در مورد روند سیاسی قومی شدن مذهب یا دینی شدن قومیت صحبت کرد.
برنمن ^۴ (۲۰۲۱)	ایده ملت آفریقایی جنوبی: ملی‌گرایی مقابل تابعیت‌گرایی و پیامدهای آن برای وحدت ملی	به‌جای پیروی از استراتژی‌های بحث‌برانگیز ملت‌سازی، باید سیاست‌هایی برای به رسمیت شناختن و تطبیق اشکال متنوع هویت اجتماعی اجرا شود.

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

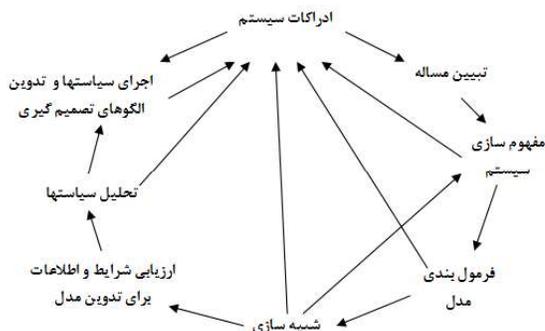
۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر دارای رویکرد آمیخته است و از لحاظ ماهیت توصیفی-علی و از نظر هدف اکتشافی است. روش پژوهش از نوع مدل‌سازی تبیینی و تکنیک مورد استفاده پویایی سیستم‌هاست که با در نظر گرفتن روابط پیچیده علی-معلولی بین

1. Boatwright and Pyle
2. Kastner and Matthies
3. Van Der Veer
4. Bornman

متغیرها به تحلیل آنها کمک می‌کند. از آنجاکه در بررسی‌های اولیه مشخص شد شکاف بین دولت و ملت تحت تأثیر عوامل متعددی است که با یکدیگر در تعاملند لذا، بهترین ابزار تحلیل در این پژوهش، به‌کارگیری روش پویایی سیستم‌هاست که با لحاظ کردن متغیرهای مهم و متعدد نگاهی جامع به موضوع دارد. همچنین، پویایی سیستم‌ها، ابزار مطلوبی برای ارائه راهکار برپایه بررسی تعاملی عوامل ارائه می‌کند و براساس آرایش‌های مختلف متغیرهای پژوهش، استراتژی‌های مناسب را مشخص می‌کند. مطالعات پویایی سیستم‌ها شامل هفت مرحله مطابق شکل ۱ است. مرحله اول تعریف مسئله است که باید به‌صورت پویا و براساس رفتار متغیرها بیان شود. مفهوم‌سازی مدل در واقع تجرید معانی پدیده‌های جهان واقعیات برای مدل است که در چارچوب متغیرها و سازه‌ها محقق می‌شود. دسترسی به منابع اطلاعات و گردآوری آنها حائز اهمیت بسیار است. بر این اساس مدل‌سازی باید اطلاعات و نتایج شبیه‌سازی مدل را برای استفاده در فرایند تصمیم‌گیری و ارزیابی سیاست‌های اتخاذ شده به تصمیم‌گیرندگان ارائه دهد. در فرمول‌بندی، حلقه‌های بازخورد، وظیفه مهمی به‌عهده دارد. چنانچه متغیر X بر Y تأثیرگذارد، حلقه بازخوردی تأثیر Y بر X چگونه خواهد بود؟ گزاره‌های بازخوردی براساس فرضیه‌های پویا شکل گرفته و برای استفاده در ایجاد رفتار موردنظر یا کمک به آن به‌کار می‌رود. این فرضیه‌های پویا در مرحله مفهوم‌سازی مدل مشخص می‌شود، هرچند وضعیت سازگاری در ساختارهای بازخوردی فقط بعد از چندین تکرار در مراحل مفهوم‌سازی، فرموله کردن، شبیه‌سازی و ارزیابی میسر می‌شود. تعیین خط‌مشی‌ها و رویه‌های اتخاذ شده در چارچوب تحلیل سیاست‌ها، اجزای مختلف گام ششم هستند. در این گام، اهداف، رفتارها و بازخوردها در بررسی موفقیت و عدم موفقیت مدل مورد توجه قرار می‌گیرد. گام آخر، بهره‌برداری از مدل است. در این مرحله الگوهای تصمیم‌گیری مربوط به واقعیتی شکل می‌گیرد که مدل برای آن طراحی شده است.

شکل ۱. مراحل مدل سازی پویایی های سیستم

مأخذ: حمیدی زاده، ۱۴۰۱.

با توجه به مراحل ذکر شده، پژوهش حاضر با شناخت مسئله (شکاف دولت و ملت) آغاز شد. پس از استخراج ابعاد و عوامل از ادبیات و پیشینه تحقیق، در دو مرحله با استفاده از روش نمونه در دسترس، از نظر ۱۵ نفر از خبرگان دانشگاهی بهره گرفته شد (جدول ۲).

جدول ۲. مشخصات جمعیت شناختی گروه خبرگی

ردیف	اعضای گروه خبرگی	تعداد	جنسیت	تحصیلات و رشته تحصیلی	سنوات خدمت
۱	دانشگاه علامه طباطبایی	۵	مرد	دکترای علوم سیاسی (۴ نفر) - دکترای تاریخ اسلام (۱ نفر)	بیش از ۱۵ سال
۲	دانشگاه آزاد اسلامی	۶	زن / مرد	گذاری (۲ نفر) - مشی دکترای مدیریت دولتی گرایش خط دکترای مدیریت دولتی گرایش تطبیقی و توسعه (۲ نفر) - دکترای اقتصاد (۱ نفر) - دکترای الهیات گرایش تاریخ و تمدن ملل اسلامی (۱ نفر)	بین ۱۰ تا ۱۵ سال
۳	دانشگاه ارومیه	۲	مرد	شناسی (۱ نفر) - دکترای تاریخ (۱ نفر) دکترای جامعه	بیش از ۱۰ سال
۴	دانشگاه الزهرا (س)	۲	زن	دکترای علوم اجتماعی (۱ نفر) - دکترای تاریخ (۱ نفر)	بیش از ۱۰ سال

شرایط احراز خبرگی بدین صورت در نظر گرفته شد: عضو هیئت علمی دانشگاه با مرتبه علمی استادیار به بالا؛ داشتن سابقه خدمت در کمیسیون های تخصصی مجلس

شورای اسلامی، موضوع ماده (۷۱) قانون خدمات کشوری (یا مرکز پژوهش‌های مجلس و اندیشکده‌های حکمرانی استانی) و دارای تألیفات مرتبط.

برای دستیابی به سیستم دینامیک موضوع تحقیق، در مرحله اول باید مدل طراحی شده و سپس پارامترها برآورد شود. لذا در ابتدا با انجام مصاحبه‌های عمیق، پس از شناخت متغیرهای کلیدی، با تکیه بر الگوهای رفتاری آنها در طول زمان و پیشینه پژوهش، روابط و حلقه‌های علی شناسایی و مدل آن در یک فرایند رفت و برگشتی طراحی و تأیید شده است. در مرحله بعد و پس از طراحی مدل جریان، از روش دلفی و پرسشنامه خبره برای دستیابی به اجماع خبرگان در مورد پارامترهای مدل جریان استفاده شده است. براساس تأثیر حلقه‌های علی و تأخیرهای زمانی، خط‌مشی‌های کاهش شکاف مورد تحلیل قرار گرفته و با توجه به قابلیت مدل جریان، برخی از سیاست‌های مورد بررسی در قالب سناریوهای مختلف مبنای شبیه‌سازی از طریق نرم‌افزار ونسیم قرار گرفته و تأثیر اقدام‌های گوناگون در رفتار متغیرهای کلیدی مدل در طول زمان تحلیل شده است.

درخصوص اعتبارسنجی (روایی) مدل باید گفت آزمون‌های متعددی در زمینه اعتبارسنجی سیستم‌های پویا مطرح شده است که به دو دسته آزمون‌های ساختاری و رفتاری تقسیم می‌شود. اعتبار ساختاری به معنای ایجاد روابطی در مدل است که به‌گونه‌ای رسا و کافی، نشان‌دهنده روابط جهان واقعی باشد و اعتبار رفتاری بدین معناست که رفتار مدل به اندازه کافی نشان‌دهنده رفتار پدیده در جهان واقعی باشد. روایی ساختاری مدل علی و جریان، از حیث متغیرهای به‌کار گرفته شده در مدل و روابط بین آنها، براساس نظر خبرگان مورد تأیید قرار گرفته و روایی رفتاری مدل نیز به‌منظور حصول اطمینان از تطابق رفتار حاصل از مدل با شرایط واقعی، از طریق آزمون‌های کفایت مدل^۱، پایداری، تخمین پارامترها و حد نهایی مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. نکته مهم آن است که می‌توان به این مدل متغیرهایی را اضافه

---

۱. برای اطمینان از درست انتخاب شدن مرزهای مدل (آیا متغیرهای تأثیرگذار اصلی به‌صورت درون‌زا دیده شده‌اند؟ آیا محدوده زمانی به‌طرز مناسبی در نظر گرفته شده است؟)

کرد یا میزان متغیرها را دستکاری کرد و هر نوع استراتژی و راه‌حل را (بدون آنکه در دنیای واقعی شاهد تبعات منفی احتمالی آن بود) در مدل آزمود. بر این اساس سناریوهای مختلف کاهش شکاف بین دولت و ملت طراحی و بررسی شد و طبق نتایج به‌دست آمده، راهکارهای مطلوب ارائه شد. برای گردآوری داده‌ها علاوه بر مصاحبه عمیق^۱ و پرسشنامه دلفی، از پرسشنامه دیگری به‌منظور شناسایی وضع موجود استفاده شد و روایی صوری پرسشنامه طبق نظر خبرگان^۲ و روایی محتوا و پایایی آن از طریق آلفای کرونباخ (۰/۸۹) مورد تأیید قرار گرفت. در جدول ۳ اجزای پرسشنامه به‌همراه روایی و پایایی آن گزارش شده است. داده‌های به‌دست آمده از این پرسشنامه برای تعیین مقادیر اولیه مدل جریان استفاده شده است. مدل جریان، برگردان نمودار علی و معلولی به متغیرهای انباشتی (حالت) و متغیرهای تغییردهنده (نرخ) است. قابلیت‌های مدل جریان به وجود داده‌ها در مورد پارامترها، نرخ‌ها، مقادیر اولیه متغیرهای حالت و برخی متغیرهای کمکی و یا حداقل برآورد آنها منوط است. متغیر حالت بیانگر وضعیت سیستم و از مهم‌ترین اجزای سیستم‌های پویاست. در واقع متغیرهای حالت در طول زمان کم یا زیاد می‌شود و قابلیت ترسیم در طول را داراست و بر همین اساس می‌توان رفتار آنها را مشاهده کرد. متغیرهایی که بهبود و افزایش آنها، تأثیر مثبت و افزایشی بر خروجی سیستم داشته باشد به‌عنوان متغیرهای همسو در نظر گرفته می‌شود (و برعکس). از آنجاکه تغییرات متغیرهای انسجام اجتماعی و حفاظت از محیط زیست با تأخیر بر خروجی سیستم تأثیرگذار بود، به‌عنوان متغیر تأخیری سیستم در نظر گرفته شد و سایر متغیرها با تأثیر فوری بر سیستم اثرگذار است.

۱. سؤال‌های مطرح شده در این بخش شامل این موارد بود: به‌نظر شما شکاف بین دولت و ملت چه مشکلاتی برای جامعه ایجاد می‌کند؟ چه عواملی باعث افزایش شکاف بین دولت و ملت می‌شود؟ آیا خط‌مشی‌های فعلی دولت برای کاهش این شکاف مؤثر بوده‌اند؟ به‌نظر شما دولت باید برحسب اولویت به کدام مطالبات مردم توجه کند؟ چه اقدام‌هایی از طرف دولت می‌تواند به ارتقای شفافیت و اعتماد عمومی منجر شود؟ آیا اطمینان از حقوق شهروندان و اجرای عدالت اجتماعی می‌تواند به کاهش شکاف دولت-ملت کمک کند؟ چه اقدام‌هایی می‌تواند به ترویج مشارکت مردمی و شفافیت در فرایندهای تصمیم‌گیری دولت کمک کند؟ نقش رسانه‌ها و سازمان‌های مدنی در کاهش شکاف دولت-ملت به‌نظر شما چیست؟

۲. در انتخاب خبرگان تلاش شد از اساتید باتجربه و دارای سابقه کار در نهادهای خط‌مشی‌گذار، یا کمیسیون‌های تخصصی مجلس و یا سازمان‌های مردم‌نهاد بهره گرفته شود.

جدول ۳. اجزای پرسشنامه تحقیق

ردیف	متغیر	طیف	روایی	پایایی	CVI	CVR
۱	آیا شکاف بین دولت و ملت به‌طور کامل شناسایی و مورد توجه قرار گرفته است؟	۳ درجه‌ای لیکرت	۰.۷۱	۰.۸۸	۰.۸۳	۰.۸۹
۲	نرخ شکاف دولت-ملت در کشور کاهش یافته یا افزایش یافته است؟		۰.۸۳	۰.۸۹	۰.۸۶	۰.۸۸
۳	انسجام اجتماعی را چگونه ارزیابی می‌کنید؟		۰.۷۵	۰.۹۳	۰.۸۸	۰.۹
۴	آیا در شرایط کنونی اقتصاد کشور پایدار است؟		۰.۷۷	۰.۹	۰.۸۵	۱
۵	آیا کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی شهروندان در وضعیت مطلوبی قرار دارد؟		۰.۸۱	۰.۸۹	۰.۸۸	۰.۹۵
۶	چقدر معتقدید که امنیت روانی جامعه تأمین شده است؟		۰.۸۶	۰.۹۳	۰.۹۲	۱
۷	آیا احساس ترس از حاکمیت سیاسی وجود دارد؟		۰.۸۵	۰.۸۶	۰.۹۶	۰.۹۸
۸	افتخار به هویت ملی در جامعه در چه سطحی است؟		۰.۸۴	۰.۸۴	۰.۹۶	۰.۸۸
۹	نظر شما درباره وضعیت روابط دیپلماتیک کشور با دیگر کشورها چیست؟		۰.۷۹	۰.۸۸	۰.۹۹	۰.۸۶
۱۰	آیا شرایط برای سرمایه‌گذاری در کشور امن است؟		۰.۷۳	۰.۹۴	۱	۱
۱۱	آیا معتقدید سیستم سیاسی کشور به سطح کارآمدی رسیده است؟		۰.۸۶	۰.۹۱	۱	۱
۱۲	به‌نظر شما آزادی‌های سیاسی شهروندان در چه سطحی است؟		۰.۸۳	۰.۸۲	۰.۹۸	۰.۸۸
۱۳	آیا کنترل و سانسور رسانه‌ای در جامعه وجود دارد؟		۰.۸۲	۰.۸۴	۰.۸۹	۰.۹۵
۱۴	وضعیت فساد اداری در سازمان‌های دولتی چگونه است؟		۰.۸۳	۰.۸۴	۱	۰.۹۴
۱۵	چقدر به حفاظت از محیط زیست توجه می‌شود؟		۰.۸۵	۰.۹۳	۰.۹۳	۰.۹۳
۱۶	آیا توزیع امکانات در جامعه عادلانه است؟		۰.۷۷	۰.۸۸	۰.۹۴	۰.۹۷
۱۷	آیا کیفیت محصولات و خدمات در بازار مناسب است؟		۰.۸۸	۰.۷۶	۰.۹۳	۰.۹۹
۱۸	آیا مشکل مهاجرت و فرار مغزها در کشور یک بحران است؟		۰.۹۱	۰.۷۹	۰.۹۹	۱

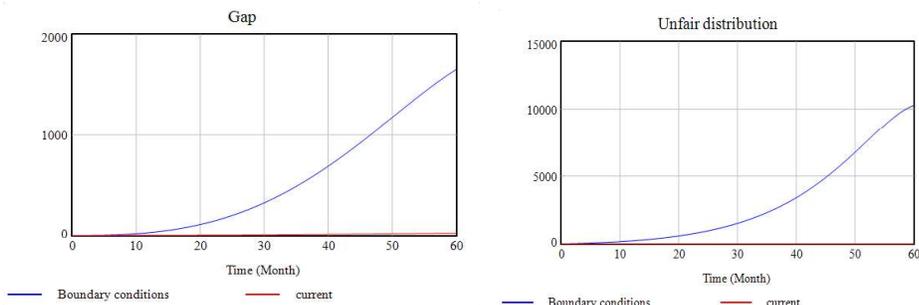
مأخذ: همان.

با مشخص شدن متغیرها، مدل جریان طراحی و پس از سنجش روایی ساختاری و رفتاری، تعدیل و مطابق با شکل ۲ نهایی شد. پس از تأیید ساختار مدل جریان توسط خبرگان، مرحله فرمولاسیون صورت گرفت و نوع روابط بین اجزای مدل به‌صورت ریاضی‌وار در نرم‌افزار ونسیم تعریف شد. روایی رفتار مدل نیز از طریق آزمون‌های کفایت مدل، پایداری، تخمین پارامترها و حد نهایی مورد بررسی قرار گرفت. درخصوص آزمون کفایت مدل با توجه به اینکه متغیرهای پژوهش با استفاده از مطالعه گسترده مبانی نظری و انجام مصاحبه‌های عمیق و متعدد شناسایی و پالایش شده‌اند، اطمینان حاصل شد که متغیرهای اصلی در نظر گرفته شده و مرز سیستم با توسعه حداکثری نمودارهای علی-معلولی مشخص شد. درخصوص آزمون

در خصوص آزمون شرایط حدی، رفتار مدل در هنگام تغییرات حدی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج به‌دست آمده نشان داد مدل در برابر تغییرات مقادیر متغیرها تا حدود ۳۰۰ درصد، دارای رفتار نرمال و مناسب است. در مورد متغیر تبعیض در امکانات، افزایش بیش از این مقدار، مدل را از حالت تعادل خارج کرد و لذا شرایط حدی به استناد این متغیر تا ۳۰۰ درصد افزایش برآورد شد که حاکی از آستانه تحمل بالا و اعتبار مدل است (نمودار ۱).

نمودار ۱. رفتار شبیه‌سازی شده مدل در شرایط حدی با افزایش ۳۰۰ درصدی متغیر تبعیض در امکانات

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۴. یافته‌های پژوهش

به‌منظور پاسخ به سؤال اصلی پژوهش (خط‌مشی‌های مؤثر بر کاهش شکاف دولت-ملت با رویکرد پویایی سیستم‌ها کدامند؟)، پس از انجام اعتباریابی، مدل جریان در نرم‌افزار ونسیم اجرا شد و نتایج شبیه‌سازی در مورد رفتار متغیر حالت و برخی متغیرهای سیستم در وضع موجود، در جدول ۴ ارائه شد. از آنجاکه بررسی تأثیر تمام متغیرهای سیستم بر متغیر حالت، به‌لحاظ گستردگی مدل و تعدد عوامل امکان‌پذیر نیست، انتخاب این متغیرها براساس نظر خبرگان و به‌جهت تحدید فرایند سناریونویسی بوده است. همه متغیرهای سیستم و نوع تأثیر آنها نیز در جدول ۴ مشخص شده است.

جدول ۴. متغیرهای سیستم و نحوه روابط و تعاملات میان آنها

ردیف	متغیر	نوع تأثیر	ردیف	متغیر	نوع تأثیر	ردیف	متغیر	نوع تأثیر
۱	شکاف دولت-ملت ^۱	-	۷	ترس از حاکمیت سیاسی ^۲	همسو	۱۳	کنترل و سانسور رسانه‌ای ^۳	همسو
۲	نرخ کاهش شکاف ^۴	-	۸	افتخار به هویت ملی ^۵	معکوس	۱۴	فساد اداری سازمان یافته ^۶	همسو
۳	انسجام اجتماعی ^۷	معکوس	۹	روابط دیپلماتیک ^۸	معکوس	۱۵	حفاظت از محیط زیست ^۹	معکوس
۴	پایداری اقتصادی ^{۱۰}	معکوس	۱۰	ریسک سرمایه‌گذاری ^{۱۱}	همسو	۱۶	تبعیض در توزیع امکانات ^{۱۲}	همسو
۵	کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی ^{۱۳}	معکوس	۱۱	کارآمدی سیاسی ^{۱۴}	معکوس	۱۷	کیفیت محصولات و خدمات ^{۱۵}	معکوس
۶	امنیت روانی جامعه ^{۱۶}	معکوس	۱۲	آزادی‌های سیاسی	معکوس	۱۸	مهاجرت و فرار مغزها ^{۱۷}	همسو

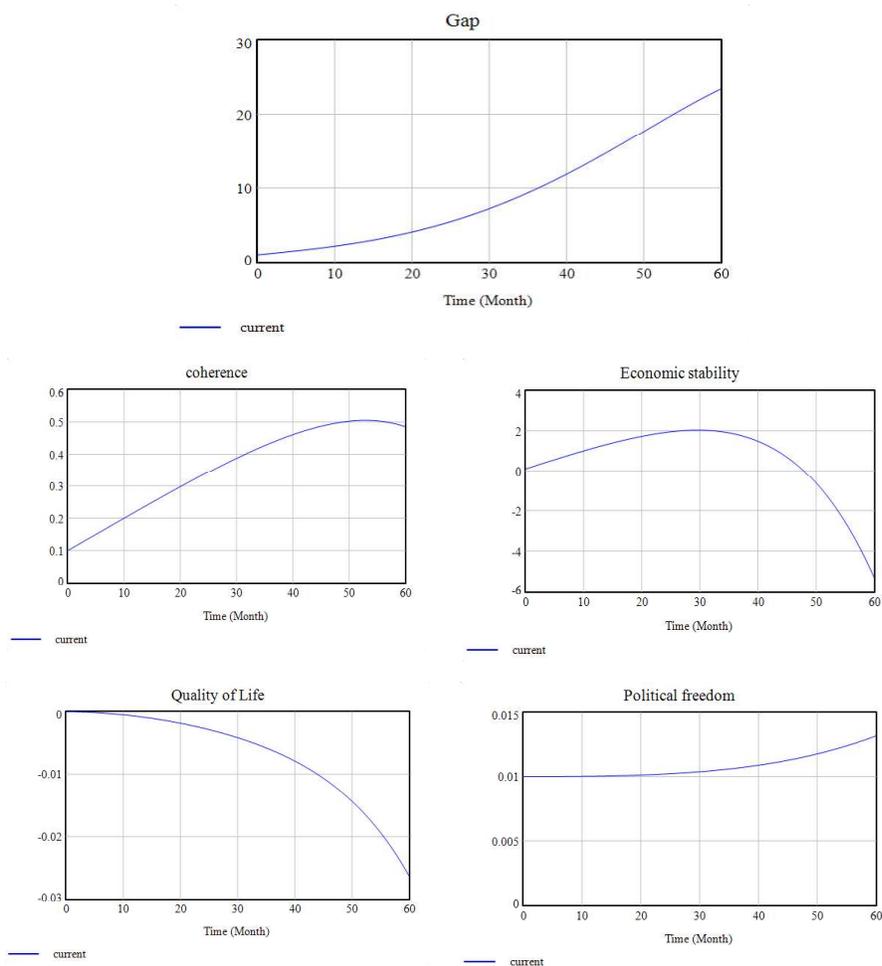
مأخذ: یافته‌های تحقیق.

وضع موجود در این پژوهش به معنای تداوم شرایط و اقدام‌های کنونی و عدم تغییر در فرایند و اولویت‌های سیاستگذاری است. نتایج نشان می‌دهد شکاف بین ملت و دولت در وضع موجود با شیب ملایم صعودی در حال افزایش است و پس از سه سال، شیب صعودی آن افزایش می‌یابد. انسجام اجتماعی نیز تا پنج سال آینده افزایشی و پس از آن کاهش خواهد بود. ثبات اقتصادی با شیب ملایم در حال افزایش است و پس از گذشت سه سال، با شیب زیادی کاهش می‌یابد. کیفیت زندگی و سطح رفاه

1. Gap
2. Fear of Governance
3. Censorship
4. D.Rate
5. National Identity
6. Organized Corruption
7. Coherence
8. Diplomacy
9. Enviromental Protection
10. Economic Stability
11. Investment Risk
12. Unfair Distribution
13. Quality of Life
14. Politca Efficiency
15. Quality of Product
16. Psychological Security
17. Brain Drain

اجتماعی به‌طور پیوسته در حال کاهش است. آزادی سیاسی نیز در پنج سال آتی، افزایش بسیار کم و ناچیزی را نسبت به وضع موجود نشان می‌دهد.

نمودار ۲. رفتار متغیرهای سیستم در حالت مرجع

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۵. سناریونویسی

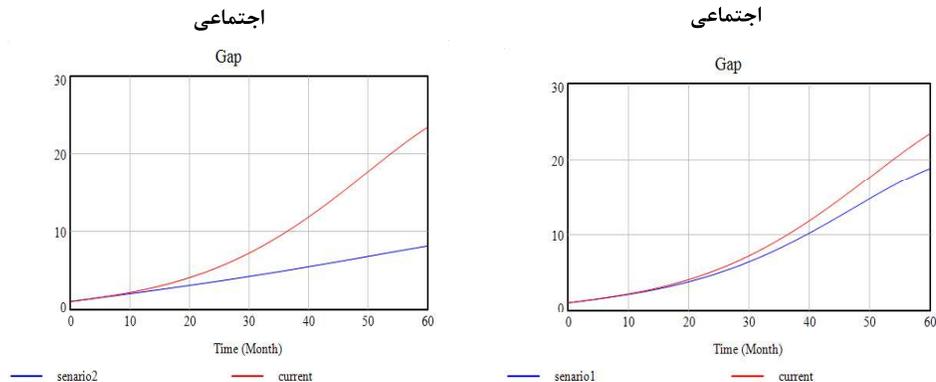
سناریونویسی بر مبنای تحلیل صورت گرفته و تأثیر شرایط مختلف بر مدل بررسی و نتایج حاصل با خروجی مدل مرجع مقایسه شده است. منظور از مدل مرجع، مدل جریان در وضع موجود است که با تغییر مقادیر تمام متغیرهای مدل به صورت جداگانه دستکاری و تأثیر این تغییرات بر مدل بررسی شد و در نهایت سناریوهایی که تأثیر مطلوب‌تر یا ملموس‌تری در سیستم داشتند مورد توجه قرار گرفت. در تمام سناریوها، مقادیر متغیرها، از ۲ تا ۱۰ برابر افزایش داده شد و از آنجاکه هدف، کسب نتیجه رضایت‌بخش با کمترین تغییرات است، حداقل افزایشی که به بهبود متغیر حالت شد ملاک عمل قرار گرفت. بر اساس موارد ذکر شده، پنج سناریو بررسی شد که در نمودار زیر تشریح شده است:

نمودار ۳. سناریوهای مورد بررسی

سناریو ۱- بررسی تأثیر افزایش انسجام اجتماعی بر سیستم: سناریو ۲- بررسی تأثیر افزایش کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی بر سیستم: در این سناریو سطح متغیر کیفیت زندگی یافت تا تأثیر آن بر سیستم سنجیده شود. در نمودار ۳-۱ تأثیر این بهبود بر شکاف دولت-ملت نشان داده شده است.

سناریو ۳-۲- تأثیر این بهبود بر شکاف نشان داده شده است. و رفاه اجتماعی دو برابر شد تا تأثیر آن بر مدل سنجیده شود. در نمودار ۳-۲ تأثیر این بهبود بر شکاف نشان داده شده است.

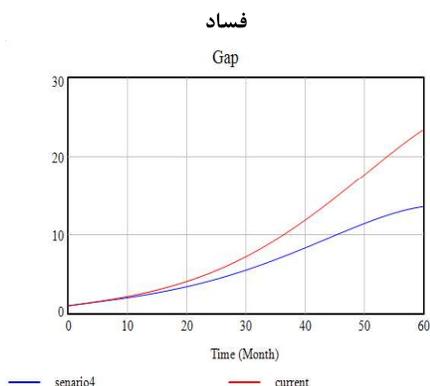
نمودار ۳-۱. رفتار متغیر انباشت با افزایش دو برابری انسجام اجتماعی

نمودار ۳-۲. رفتار متغیر انباشت با افزایش دو برابری رفاه اجتماعی

سناریو ۳- بررسی تأثیر افزایش پایداری اقتصادی بر سیستم: سناریو ۴- بررسی تأثیر کاهش فساد سازمان‌یافته بر سیستم: در این سناریو سطح متغیر پایداری اقتصادی دو برابر شد تا تأثیر آن بر مدل سنجیده شود. در نمودار ۳-۳ تأثیر این بهبود بر شکاف دولت-ملت نشان داده شده است. در نمودار ۳-۴ تأثیر آن بر مدل سنجیده شود. در نمودار ۳-۴ تأثیر این بهبود بر شکاف دولت-ملت نشان داده شده است.

نمودار ۳-۴. رفتار متغیر انباشت با کاهش دو برابری

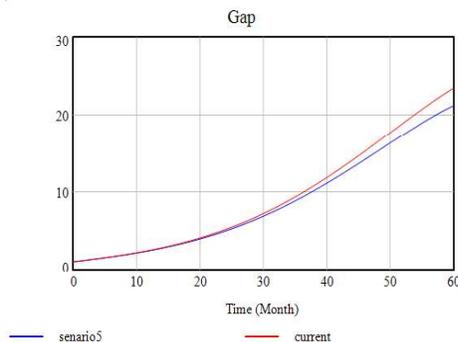

نمودار ۳-۳. رفتار متغیر انباشت با افزایش دو برابری

سناریو ۵- بررسی تأثیر کاهش کنترل و سانسور رسانه‌ای بر سیستم: در این سناریو سطح متغیر سانسور به نصف کاهش یافت تا تأثیر آن بر مدل سنجیده شود. در نمودار ۳-۵ تأثیر این بهبود بر شکاف دولت-ملت نشان داده شده است.

نمودار ۳-۵. رفتار متغیر انباشت با کاهش دوبرابری سانسور

مأخذ: همان.

خلاصه نتایج سناریوهای بررسی شده در جدول ۵ میزان کاهش هر سناریو را در شکاف دولت-ملت نشان داده و بر این اساس، سناریویی که بیشترین کاهش را در شکاف ایجاد

کرده، به‌عنوان سناریوی جذاب پژوهش شناسایی شده است. ضمناً در این جدول، سطح مرجع شکاف، مستخرج از نمودار ۲ است و سایر مقادیر نیز از پنج نمودار متناظر با سناریوی مربوطه (در نمودار ۳) استخراج شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود سناریوی «بهبود کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی» شکاف بین دولت و ملت را به میزان ۵۲ درصد کاهش داده و به‌عنوان سناریوی جذاب پژوهش شناسایی شده است. پس از آن نیز سناریوی «کاهش فساد سازمان‌یافته» با کاهش ۳۳ درصد شکاف، به‌عنوان سناریوی مطلوب در نظر گرفته شده است.

جدول ۵. خلاصه نتایج سناریوهای تدوین شده و شناسایی بهترین سناریو

انتخاب	ارزیابی	متغیر		عنوان	سناریو	
		حالت	شکاف		مرجع	ارزیابی
-	آزادی‌های سیاسی هم‌زمان با بهبود انسجام اجتماعی، با شیب صعودی افزایشی می‌شود.	۲۴	متوسط	بهبود انسجام اجتماعی	مرجع	۱
		۱۹			تغییر	
		٪۱۶			تفاوت	
					ارزیابی	
سناریوی جذاب	پس از گذشت سه سال، روند مهاجرت و فرارمغزها شروع به کاهش کرده و با گذشت پنج سال تقریباً به نصف می‌رسد.	۲۴	عالی	بهبود کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی	مرجع	۲
		۸			تغییر	
		٪۵۲			تفاوت	
					ارزیابی	
-	انسجام اجتماعی در یک سال اول با شیب زیادی افزایش می‌یابد و سپس با شیب ملایم و ثابتی افزایش می‌یابد.	۲۴	مطلوب	بهبود پایداری اقتصادی	مرجع	۳
		۱۷			تغییر	
		٪۲۳			تفاوت	
					ارزیابی	
سناریوی مطلوب	انسجام اجتماعی در دو سال اول کاهش ناچیزی نشان می‌دهد و پس از آن به‌صورت چشمگیری افزایش می‌یابد.	۲۴	مطلوب	کاهش فساد سازمان‌یافته	مرجع	۴
		۱۴			تغییر	
		٪۳۳			تفاوت	
					ارزیابی	
-	انسجام اجتماعی با شیب صعودی زیادی افزایش می‌یابد و در پنج سال بهبود چشمگیری یافته و به روند صعودی خود ادامه می‌دهد.	۲۴	ضعیف	کاهش سانسور و کنترل رسانه‌ای	مرجع	۵
		۲۲			تغییر	
		٪۶			تفاوت	
					ارزیابی	

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۶. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی علل و زمینه‌های بروز شکاف دولت-ملت در ایران برای بررسی سیاست‌های مختلفی انجام گرفته که به کاهش شکاف منجر می‌شود. در واقع پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال است که خط‌مشی‌های مؤثر بر کاهش شکاف دولت-ملت با رویکرد پویایی سیستم‌ها کدام است؟ به همین دلیل از سناریونویسی برای بررسی و تعیین خط‌مشی‌های مؤثر استفاده شده است. پس از شناسایی متغیرهای کلیدی و حلقه‌های علی-معلولی، مدل جریان طراحی شد و تأثیر سناریوهای مختلف از طریق افزایش سطح متغیرهای همسو به میزان یکسان، بر سیستم مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. براساس نتایج، از آنجاکه سناریوی «بهبود کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی» بیشترین کاهش را در شکاف بین دولت و ملت ایجاد کرد، سناریوی جذاب پژوهش شناسایی شد. ضمن اینکه در میان مدت نیز به کاهش روند مهاجرت و فرار مغزها منجر می‌شود. افزایش سطح رفاه عمومی در نتیجه اتخاذ سیاست‌های اجتماعی یکی از پیشران‌های کسب مشروعیت نظام سیاسی است. به همین دلیل تدوین سیاست‌های اجتماعی به منظور بهبود کیفیت زندگی شهروندان از دغدغه‌های همیشگی دولت‌ها بوده است. ایجاد رفاه عمومی نه تنها یکی از شاخص‌های تعیین میزان موفقیت دولت‌ها محسوب می‌شود، بلکه اثربخشی فرایند دمکراسی، پویایی اقتصادی و برقراری نظم اجتماعی و ثبات سیاسی، مستلزم کارکرد مناسب نهاد رفاه است.

در واقع مهم‌ترین حوزه‌ای که دولت باید در آن مداخله کند، حوزه رفاه اجتماعی است. دخالت به این معنا که شرایطی را ایجاد کند که سازوکارهای این حوزه به درستی انجام شده و بهتر دیده شود. براساس مدل پژوهش، آزادی‌های سیاسی، امنیت روانی جامعه، بهبود کیفیت کالا و خدمات زمینه‌ساز افزایش سطح رفاه عمومی است. لذا دولت علاوه بر توجه به گفتمان مادی که گفتمانی غالب در رفاه اجتماعی است، باید موارد دیگری را بررسی کند که اهمیت بیشتری دارد. جلب رضایت و افزایش رفاه عمومی در گرو پذیرش نظرهای متنوع و تکرر آراء، تأمین امنیت اجتماعی و در مجموع

احترام به حقوق شهروندی است.

از آنجاکه ایران براساس رتبه‌بندی لگاتوم، جایگاه پایین و نامناسبی داشته و شاخص رفاه آن نسبت به سال‌های گذشته تنزل پیدا کرده است، می‌توان گفت نتایج به‌دست آمده با واقعیت مطابقت دارد و شکاف دولت و ملت به میزان زیادی متأثر از این امر بوده است. بنابراین نخستین گام در ترمیم ارتباطات و مناسبات میان شهروندان و نظام حاکم، سیاستگذاری در راستای افزایش حقوق شهروندی و توجه به مفهوم رفاه عمومی است. نتایج این قسمت با یافته‌های عرب‌پور و مهدی‌زاده (۱۳۹۹) مطابقت دارد که سطحی‌نگری در مباحث همبستگی و تقلیل‌گرایی در مفهوم انسجام اجتماعی را از دلایل مهم تضعیف رابطه دولت و ملت می‌دانند. همچنین با نتایج کاستنر و ماتیز^۱ (۲۰۲۳) همخوانی دارد که معتقدند بین همبستگی و ایجاد جامعه‌ای پایدار رابطه مثبت و معناداری برقرار است.

از سوی دیگر براساس نتایج، سناریوی «کاهش فساد سازمان‌یافته» به‌عنوان سناریوی مطلوب پژوهش شناسایی شد. فساد سیستماتیک به ثبات و امنیت جوامعی که به ارزش‌های دموکراسی و اخلاقی پای بندند، لطمه می‌زند و توسعه پایدار و حاکمیت قانون را به خطر می‌اندازد. فساد موجب انحطاط جوامع است و سیاست‌های دولت‌ها را در تضاد با منافع اکثریت قرار می‌دهد و از این طریق، اعتماد عمومی را کاهش داده و به سرخوردگی و بی‌تفاوتی عمومی منجر می‌شود. اگرچه ایران، جامعه‌ای توأم با گرایش‌های مذهبی و ملی است که بر مقابله با فساد تأکید بسیاری دارد اما شیوع فساد در جامعه مسیر بسیاری از پیشرفت‌های اجتماعی و ملی را بسته و هزینه‌های هنگفتی را بر دوش کشور و درنهایت مردم گذاشته است. یکی از مهم‌ترین این هزینه‌ها در سطح کلان، افزایش فاصله طبقاتی و احساس عدم عدالت در اذهان عمومی است که به کاهش انسجام و اعتقاد به نظام اجتماعی منجر شده است. کاهش فساد سازمان‌یافته در جامعه، نیازمند برنامه‌هایی همه‌جانبه است که با تأثیر بر فرهنگ عمومی جامعه، پیشگیری از بروز فساد را هدف قرار دهد، به‌جای آنکه

از طریق رویه‌های تنبیهی و پس از وقوع با آن مبارزه کند. افزایش تعهد و احساس مسئولیت نسبت به منابع ملی و نهادینه‌سازی فرهنگ تقدم منفعت جمعی بر منفعت فردی از جمله اقدام‌هایی است که پیامد و نتیجه آن کاهش آثار و نشانه‌های فساد در تمام سطوح جامعه است.

بر این اساس پیشنهاد می‌شود دولت از طریق افزایش شفافیت و اطلاع‌رسانی برای عملکرد دستگاه‌ها، زمینه‌های ظهور و پرورش فساد را به حداقل رساند. خودکارسازی رویه‌های اداری به‌منظور کاهش ارتباطات غیرضروری، افزایش استقلال نهادهای بازرسی، حذف مقررات زائد و اعمال تنبیه و جریمه‌های سنگین برای متخلفان می‌تواند تا حد زیادی از بروز فساد جلوگیری کند. درخصوص بهبود کیفیت زندگی شهروندان نیز پیشنهاد می‌شود سیاستگذاران با توجه به جنبه‌های اجتماعی (و همچنین ذهنی) رفاه در کنار ابعاد اقتصادی آن، با دید جامع‌تری به مفهوم رفاه اجتماعی بنگرند و به‌جای تمرکز بر سوبه‌های عینی رفاه اجتماعی از تقلیل این مفهوم به مؤلفه‌های اقتصادی پرهیز کنند. ازسویی اتخاذ سیاست‌های رفاهی مبتنی بر نیاز قومیت‌ها و گروه‌هایی که احساس طردشدگی می‌کنند، می‌تواند در جذب این گروه‌ها و افزایش انسجام اجتماعی بسیار مؤثر باشد و به تحکیم روابط دولت و ملت کمک شایانی کند. درنهایت با توجه به محدودیت تحقیق باید گفت از آنجاکه در این پژوهش، برای تعیین ضرایب وزنی عوامل از نظر خبرگان بهره گرفته شده است، با تغییر اعضای پانل خبرگی امکان تغییر نتایج وجود دارد و این امر تعمیم‌پذیری یافته‌ها را با دشواری روبه‌رو می‌سازد. همچنین به‌جهت گستردگی مدل، بررسی تمام سناریوهای ممکن از توان محققان خارج بوده است. بنابراین به محققان آتی پیشنهاد می‌شود براساس سایر عوامل سیستم یا عواملی که در این تحقیق دیده نشده است، سناریوهای ممکن را تحلیل و بررسی کنند. همچنین موضوع تحقیق را با بهره‌گیری از پانلی متفاوت مورد بررسی قرار داده و نتایج مورد مقایسه قرار گیرد.

منابع و مأخذ

۱. بخشی، احمد، احسان مزدخواه و هدی یوسفی (۱۴۰۰). «فرایند دولت-ملت‌سازی و نقش آن در شکل‌گیری بحران لبنان»، فصلنامه مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، ۳ (۷).
۲. بدیع، برتران و پیر بیرنوم (۱۳۷۹). جامعه‌شناسی دولت، ترجمه احمد نقیب‌زاده، تهران، انتشارات باز.
۳. بستانی، احمد (۱۴۰۰). «دولت-ملت در ایران؛ نگرشی سیاسی فلسفی»، نشریه مطالعات خاورمیانه، ش ۱۰۳.
۴. پورعزت، علی‌اصغر، غزاله طاهری عطار و علی‌اصغر سعدآبادی (۱۳۹۱). «رهبری ملت‌سازی پایدار مبتنی بر عدالت اجتماعی»، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۴ (۱۱).
۵. حمیدی‌زاده، محمدرضا (۱۴۰۱). پویایی‌های سیستم (ویراست دوم)، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
۶. رهنورد، فرح‌اله، حسین علیپور، فرزین دهدار و حیدر خلیلی (۱۳۹۸). «چارچوب رابطه حکومت و مردم در ایران: رویکرد نهادی»، فصلنامه مدیریت دولتی، ۱۱ (۱).
۷. سلطانی، علیرضا (۱۳۹۱). «نفت و فرایند دولت-ملت‌سازی در ایران»، فصلنامه سیاست، ۴۲ (۲).
۸. شیخ‌سرای، نجف و حسینعلی یارخی جوشقانی (۱۴۰۲). «ریشه‌های تکوین بازار و دولت مدرن در ایران»، نشریه جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، ۱۲ (۱).
۹. ضرغام افشار، محمدتقی، سینا شیخی و کمیل قیدرلو (۱۴۰۲). «آسیب‌شناسی سیاستگذاری در ایران؛ با تأکید بر امر اجتماعی»، راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۱۲ (۴۹).
۱۰. طاهری عطار، غزاله، علی‌اصغر سعدآبادی و علی‌اصغر پورعزت (۱۳۹۲). «ملت‌سازی در اندیشه و اخلاق حکمرانی امام خمینی (ره)»، دوفصلنامه مدیریت اسلامی، ۲۱ (۱).
۱۱. عرب‌پور، الهام و شراره مهدی‌زاده (۱۳۹۹). «فراتحلیل مطالعات نظم و انسجام اجتماعی در ایران»، دوفصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۹ (۱۷).
۱۲. فروتنی، زهرا، عطیه بحرانی، وحید حاجیلو و زهرا مقیمی (۱۴۰۲). «ارائه مدل مدیریت سوداگری در سازمان‌های دولتی ایران (مطالعه موردی سازمان فناوری اطلاعات)»، مدیریت سازمان‌های دولتی، ۱۱ (۳) (پیاپی ۴۳).
۱۳. فرهودی مقدم، محمدرامبد و عبدالعلی قوام (۱۳۹۹). «دولت-ملت‌سازی ابتر ریشه بحران‌های اخیر خاورمیانه»، سیاست و روابط بین‌الملل، ۴ (۷).
۱۴. قاراخانی، معصومه (۱۳۹۴). «سیاست اجتماعی در ایران، شکاف دولت-ملت»، فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۶ (۷).

۱۵. قوام، عبدالعلی و مهدی مالمیر (۱۳۹۳). «ارائه یک مدل تحلیلی برای بررسی شکاف دولت-ملت (الگویابی روابط بین دولت و جامعه)»، پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۰ (۱).
۱۶. کاظمی، علی‌اصغر (۱۳۸۲). «مدیریت سیاسی و خط‌مشی حکومتی»، چاپ چهارم، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۱۷. متقی، سیدمحمدرضا، حسن خسروی، بیژن عبدالکریمی، بیژن عباسی و احسان آقامحمدآقایی (۱۴۰۲). «چالش‌های دولت-ملت در عصر انقلاب صنعتی چهارم»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی (دانشگاه تهران).

18. Boatwright, B.C. and A.S. Pyle (2023). "Don't Mess with Ukrainian Farmers: An Examination of Ukraine & Kyiv's Official Twitter Accounts as Crisis Communication, Public Diplomacy, & Nation Building During Russian Invasion", *Public Relations Review*, Vol. 49, Issue 3.
19. Bornman, E. (2021). "The Idea of the South African Nation: National versus Subnational Identification and its Implications for National Unity", *Journal of Nationbuilding & amp; Policy Studies*, 5(2).
20. Evans, P.B. (1995). *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation*, Princeton: N.J: Princeton University Press.
21. Feinstein, Yuval (2024). "Nation-state, Encyclopedia Britannica", <https://www.britannica.com/topic/nation-state>. Accessed 25 February 2024.
22. Jessop, B. (2010). "Redesigning the State, Reorienting State Power, and Rethinking the State", In Kevin T. Leicht and J. Craig Jenkins (Eds.), *Handbook of Politics: State and Society in Global Perspective*.
23. Kaštner, K. and E. Matthies (2023). "On the Importance of Solidarity for Transforming Social Systems Toward Sustainability", *Journal of Environmental Psychology*, Vol. 90, 102067. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2023.102067>
24. Lange, M. and D. Reuschemeyer (2005). "States and Development: Historical Antecedents of Stagnation and Advance: Governance as International Journal of Policy", *Administration and Institutions*, 20 (1).
25. Migdal, J.S. (1988). *Strong Societies and Weak States: State-society Relations and State Capabilities in the Third World*, New Jersey: Princeton University Press.
26. Sellers, J.M. (2011). *State-Society Relations: in: SAGE Handbook of Governance*, Edited by Mark Bevir, London, Sage Publications.
27. Van der Veer, P. (2021). "What Transcends the Nation?", *Asian Ethnology*, 80 (1).